

The Long Exile and the Hesitant Return

Rabbi Steven Pruzansky

(1) תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קי:-קיא.

ר' זירא הוה קמשתמיט מיניה דרב יהודה, דבעא למיסק לארץ ישראל, דאמר רב יהודה: כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה, שנאמר: בבליה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה'. ורבי זירא? ההוא בכלי שרת כתיב. ורב יהודה? כתיב קרא אחרינא: השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה וגו' (אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ). ורבי זירא? ההוא שלא יעלו ישראל בחומה. ורב יהודה? השבעתי אחרינא כתיב. ורבי זירא? ההוא מיבעי ליה לכדרכי יוסי ברבי חנינא, דאמר: ג' שבועות הללו למה? אחת, שלא יעלו ישראל בחומה; ואחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא ימרדו באומות העולם; ואחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את העובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי. ורב יהודה? אם תעירו ואם תעוררו כתיב.

(2) רש"י מסכת כתובות שם: שלא יעלו בחומה - יחד ביד חזקה.

(3) מהר"ל - ספר נצח ישראל פרק כד

מן המבואר כי גלות ישראל וחורבן בית קדשנו ותפארתנו הוא שנוי בסדר העולם. וידוע כי הדבר שהוא יוצא מסדר העולם, והוא בשינוי, אין קיום לו רק לפי שעה, כי אי אפשר שהוא יוצא מן הסדר ויש לו קיום, שאם כן יהיה דבר היוצא מן הסדר מסודר, מאחר שהוא קיים כמו הדבר שהוא מסודר. ומפני כי לפי סדר המציאות ראוי שיהיה כל דבר עומד במקומו אשר סדר לו השם יתברך, ומכל שכן האומה הישראלית שהיא אומה יחידה, שאין לה דבוק וחבור כלל אל האומות מצד עצמה, שאין ראוייה שתהא עומדת בתוכם, לכך נחשב עמידת ישראל בין האומות שלא כטבע, וכל הדברים בעולם שאינם עומדים במקום הטבעי להם, והם יוצאים מן המקום המיוחד לכל אחד, הוא שינוי, ודבר זה הוא הפסד נחשב. כי המקום הוא קיום אל אשר הוא מקום אליו, כאשר מעיד עליו מלת 'מקום', שהוא לשון קיום. והיציאה מן המקום, שהוא קיומו, הוא אבוד אל אשר הוא מקום אליו. וכבר בארנו זה בהקדמה...

ומה שאמר הכתוב "ונושנתם בארץ", ואין ראוי שיהיה בטול אל דברי השם יתברך. ועוד, למה הקדים דוקא שתי שנים, ולא יותר ולא פחות. כי דבר זה מפני כי שתי שנים הם כמו גבול וסוף של זמן של "ונושנתם", וכיון שגלו שתי שנים קודם "ונושנתם", ולא היו שם כל מה שראוי שיהיו שם, עדיין שם הארץ עליהם אף בגלותם ממנו, ולכך אין מקויים בהם "ואבדתם מהרה" אבל אם חס ושלום ישבו שם כל זמן שלהם, שוב לא נקרא ארץ ישראל מקום שלהם, והיה חס ושלום מקויים בהם "ואבדתם מהרה".

ומעתה תוכל לדעת כי בלתי טבעי הוא הגלות לעמוד האומה היחידה שלא במקומה המסודר לו. ואם יש שנוי בסדר המציאות - הוא לפי שעה בלבד, ולבסוף יחזור אל סדר שלו. וזה כמו כל אדם שיוצא ממקומו שהוא מסודר לו, ולבסוף יחזור אל מקומו המסודר, ואין זה נחשב שנוי גמור, כיון שבסוף יחזור אל סדר שלו. ולכך גלו שני שנים קודם "ונושנתם", כדי שישאר עליהם שם מקומם שגלו ממנו. ואף אם אינם במקומם, נחשב זה מקום שלהם, כיון שלא ישבו שם כל אשר היה ראוי להם שישבו שם. אבל שיהיו בארץ אחרת - ולא יחזרו כלל למקומם - דבר זה אי אפשר כלל, שאם כן מסולקים הם לגמרי ממקומם, והם בארץ אחרת, ואין לך שנוי הסדר יותר [מזה].

ואף כי לקמן נבאר כי מה שישאל אל הם פזורים ונפרדים בין האומות מסוף העולם עד סופו, והאדם יחשוב כי דבר זה הוא הפחיתות הגדול שיש לאומה זאת. וכמו שאמר המן כאשר היה רוצה לאבד את ישראל (ר' אסתר ג, ח) "ישנו עם מפוזר ומפורד בין העמים ואין המלך שוה להניחם". וכונתו היה כי זהו אבוד ישראל בעצמו, כאשר הם מפוזרים ומפורדים בין העמים, ונחשבים בטלים אצל האומות, אם כן יש לאבד אותם לגמרי. ואדרבה, כי אילו היו לישראל ארץ מיוחדת, אם כן מאחר שיצאו מארצם ומקומם אשר מיוחד להם, דבר זה היה הפסד להם. אבל הם פזורים בכל העולם, ולא נתן להם ארץ מיוחדת, רק כי מקומם כל העולם. ודבר זה ראוי לישראל, כי כבר ידוע כי כל דבר יש לו מקום לפי מעלתו ולפי ענינו, ומפני כי אם לא היו ישראל לא נברא העולם, לכך כל העולם הוא מקומם, וראוי להם. לכך כאשר הוגלו מן הארץ - הוגלו בכל העולם. ואם כן אף אם ישבו בארץ מיוחדת, הרי לא שייך אצלם שאינם במקומם. אין זה קשיא, כי שני דברים הם; כי דבר זה מועיל שאינם בארץ אחרת, כאשר העולם כולו מקומם. מכל מקום כיון שאינם יושבים בארצם המיוחד להם, דבר זה היה אבוד להם. כי ראוי להם ארץ הקדושה, כמו שהם קדושים. ובזה שגלו מן הארץ שתי שנים קודם, לא בטל מהם הארץ. ולקמן (פרק נו) יתבאר זה עוד.

ודבר זה ראיה ברורה מחייבת שיהיה קץ לגלותינו. כי אם היו ישראל נשארם בגלותם, היה אפשר לומר כי נסתלק השם יתברך מאתם, והם כמו שאר גויי הארץ. אבל עתה שאינם בארצם, והם תחת רשות אחרים, ועל דבר זה לא נבראת שום אומה ולשון, והוא שלא כסדר העולם, דבר זה אי אפשר שיהיה כך תמיד, ולא יהיה קץ לדבר זה. ועם שאין הדבר הזה רק לזמן, מכל מקום אם לא שהשם

יתברך גזר דבר זה על ישראל שיהיו בגלות תחת רשות האומות, לא היה לדבר זה קיום אף זמן מה, לגודל ענין זה שתהיה האומה הזאת בארץ אחרת תחת ממשלת זרים. ואם לא כן, היה ראוי שיהיה מחויב אחד משני דברים; או שיהיה חוזר אל הסדר, ויהיה הגלות בטל. או חס ושלום שיהיו גוברים על עצמם לגמרי. אבל שיהיה קיים הגלות מצד עצמו - אינו ראוי לפי הסדר, לכך גזירת השם יתברך הוא אשר מעמיד דבר זה. ...

אבל הגלות הוא נגד טבע האדם, וקשה על האדם. ואם לא היה משביעם רק בשמים ובארץ, לא היה שבועה זאת קיימת לסבול קושי הגלות. ולכך אמר שהשביעם באבות ואמהות, שעשו רצונו של מקום אף שהיה קשה עליהם, ונבחנו ונצרפו, ולכך באבות השביעם

(4) שיר השירים פרק ה

אָנִי יְשָׁנָה וְלִפְנֵי עַרְךָ קוּלוּ דוֹדִי דוֹפֵק פֶּתַח־יָלִי אַחֲתִי רַעֲיָתִי יוֹנְתִי תַמְתִּי שְׂרָאשִׁי נִמְלָא־טָל קוֹצוֹתַי רְסִיסֵי לְיָלָה: פִּלְטוֹתַי אֶת־פִּתְנָתַי אֵיכָכָה אֶלְכֶּשְׁנָה רְתַצְתִּי אֶת־רַגְלִי אֵיכָכָה אֶטְנַפֶּם: דוֹדִי שְׁלַח יָדוֹ מִן־הַחֵר וּמַעֵי הָמוּ עָלָיו: קַמְתִּי אָנִי לִפְתָּח לְדוֹדִי וְנָתַי גִּטְפוֹתַי מוֹר וְאַצְבָּעוֹתַי מוֹר עָבַר עַל פְּפוֹת הַמְנַעוֹל: פֶּתַחֲתִי אָנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי חָמַק עָבַר ...

(5) שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן תנד

ח) אולם הדבר המספק עלינו אם היא חובה אפ' בזה"ז הוא משום דא"כ ח"ו עוברין כל ישראל במ"ע גדולה כזאת השקולה כנגד כל המצוות. האומנם כי בדברי התה"ד סי' פ"ח יתיישב זה מ"ש מהמוסרים הנמצאים שמה וגם מרשעת הישמעאלים וגם מדוחק המזונות. אך זה כמה זמנים אשר אין שם מוסרים והמלכות משגחת ואימת מלכות על הישמעאלים. ולא נשאר רק טעם המזונות הקשים. אולם יש גדולי עולם שבלי ספק גם שם ה' ישראל מפרנסים אותם ואם כדי שלא יצטרכו לבריות כמ"ש המעיל צדקה [סי' כ"ו]. יש כמה שאפ' בהיותם בח"ל יצטרכו למתנות בנ"א. וגם בגוף הדבר לא ידעתי אם במצוה תמידית השקולה כנגד כל המצוות נאמר כדי שלא יצטרך לבריות יעבור עלי'. וגם סכנת דרכים אינה בזה"ז. והכוזרי מאמר ב' סי' כ"ג הקשה לו מלך כוזר למה אין עולין לא"י עיין שם. והודה לו החבר ואמר לו הובשתי מלך כוזר ע"ש. עכ"ז חלילה לנו לעשות גדולי ישראל טועין או מזידין ח"ו:

שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן תנד

מב) ... ובהפלאה פירש דמקרא דבבלה יובאו למדנו פירוש הכתוב דהשבעתי דעל בבל קאמר. והפירוש טוב אם לא נדע טוב ממנו. מ"מ קושיא ראשונה אינה מיושבת. ועוד עיקר שבועה זו לא ידענו מה טיבה. כי שבועה היא כשהאדם נשבע. ועיין במשפטי החרם לרמב"ן הנדפס בסוף שו"ת הרשב"א המיוחסת להרמב"ן. ומרע"ה כשהשביע את ישראל קבלו ישראל עליהן את השבועה כמו שפרש"י בפ' התורה בפסוק אלה דברי הברית [דברים כ"ח ס"ט] שקבלו עליהם את התורה באלה ובשבועה. וכן בפ' הר גריזים והר עיבל [שם כ"ז כ"ו] וענו כל העם ואמרו אמן. ואם השבועה הזאת היתה ע"י שלמה שאמר השבעתי ברוה"ק. ה' מהראוי שיאסוף שלמה כל ישראל שיקבלו עליהם השבועה ולא מצינו כזאת. גם לא יתכן כלל שיבשרם בשורת הגלות וישביעם. ועוד שבועה שהשביע אוה"ע שלא ישתעבדו בהם בישראל יותר מדאי מה טיבה והם לא ידעו כלל מהשבועה: (מה) והנה כעין זה נוכל לפרש בשבועות ישראל כי השבועה ה' לשורש נשמותיהם למעלה. וז"ש השבעתי אתכם בנות ירושלים שהם נשמות כמ"ש בווה"ק ויחי (רמ"ב ע"א) בנות ירושלים אילין נשמתיהון דצדיקיא. והוא כעין שמשביעין את הנשמה קודם ביאתה לעולם תהא צדיק ואל תהי רשע [נדה ל ע"ב]. והוא ג"כ כנ"ל שהנשמה תהי חפצה ורצונה לטוב. ומ"מ ביד הגוף ללכת בשרירות יצרו הרע ולא לשמוע אל הנשמה. וע"כ הוצרכו ישראל בפועל ממש בעוה"ז לקבל התורה באלה ובשבועה ולא סגי במה שמשביעין את הנשמה. ואם לא שקבלו בפועל ממש באלה ובשבועה לא ה' נענשין אם אין שומעין אל הנשמה:

ג) וע"ז השיב רב יהודה כתיב קרא אחרינא השבעתי אתכם וגו' שנשבעה הנשמה שלא יהי' חפצה ורצונה לחזור בלתי פקודה מהש"י. וכבר אמרנו כי שבועת הנשמה מועיל לחפץ האדם כענין דברי רש"י הוריות הנ"ל. ה"נ מאחר שנשבעה הנשמה נכנס חפץ זה באדם וכיון שאין עוד דעתו לשוב שוב דומה להכלים דכתיב בהו בבלה יובאו וגו'. ור' זירא האי שלא יעלו בחומה אבל לשוב לא"י בנחת מעט מעט נשאר בהם החפץ והרצון ונחשב שהם עדיין בא"י

אהל תורה - שמות (הר' מקוצק)

ונראה שלשון פקוד הוא מלשון "ויפקד שמשון את אשתו בגדי העזים" שהוא לשון שלוחים של געגועים, וזה לא יוכלו כולם לעשות רק הגואל האמת הוא לבדו יפעיל בכלל ישראל שיהיה לכם מגעגוע לאביהם שבשמים ואין זולתו.